

TÜRKİYE'NİN İRAK İLE İLİŞKİLERİNDEKİ AÇMAZ: İRAN YANLISI GRUPLAR

MEHMET ALACA

GİRİŞ

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler son yıllarda önemli bir dinamizm kazanmıştır. Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, ABD ile İran arasındaki gerilim, ekonomik kriz ve petrol fiyatlarında

yaşanan dalgalanmalara rağmen, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2020 yılında 20 milyar doları aşmıştır.¹ Ancak Türkiye ile Irak arasındaki ticari ilişkiler güçlü bir zemin elde etse de siyasi alanda ilişkilerin benzer çığaya erişebildiğini söylemek oldukça zordur. Zira Ankara'nın Irak'ta yüzleşmek zorunda kaldı-

¹ "Bağdat Büyükelçisi Yıldız: Irak'la ticaret hacmimiz 2020'de 20 milyar 666 milyon dolar," Anadolu Ajansı, 8 Şubat 2021.

The New York Times'ın, Irak'ın diktatörlüğe dönüştüğünü vurgulayan "Nuri Kamal al-Putin?" başlıklı bir makale yayımladığı bu dönemde, Maliki'nin agresif Türkiye ve Sünni karşıtı politikaları da Ankara'nın yerel ağırlıklı siyaset izlemesindeki motivasyonlardan biri olmuş, böylece Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni (IKBY) merkezî yönetime karşı öncelemesini beraberinde getirmiştir.

ğı siyasi ve güvenlik alanında-ki birçok sorunun yanı sıra asıl mücadele etmesi gereken olgunun ülkedeki siyasal rekabet olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye ile Irak arasındaki siyasi ilişkinin zorlu olmasının asıl nedeninin Ankara'nın, Bağdat'ta ilişkilerini iki farklı kanalla sürdürme zorunluluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu kanallardan ilki, mevcut Başbakan Mustafa el-Kazimi'nin liderlik ettiği meşru Irak hükümetiyken, diğeri Irak sahasında askerî olarak güçlü olan ve aynı zamanda parlamentoda da etkili gruplardan birinin temsil ettiği İran yanlısı gruplardır. Özellikle söz konusu iki kanalın birbiriyle rekabeti Türkiye'nin Irak'taki ekonomik, siyasi ve askerî mevcudiyetini ve meşru aktörlerle ilişkilerini direkt etkilemektedir. Ankara'nın, İran yanlısı siyasi ve silahlı gruplarla ilişkilerinin gidişatı, Bağdat hükümetiyle temaslarında daha fazla çaba sarf etmesine neden olmaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin İran ile ilişkilerinin seyrinin de doğal olarak bu denklemde karşılık bulması dinamikleri etkilemektedir.

BİRİNCİ KANAL İLE DEĞİŞKEN İLİŞKİLER

2003'te toprakları üzerinden ABD'nin Irak'a geçmesine izin vermeyen Türkiye, işgalin

ilk yıllarında Irak'ta yeterince varlık gösterememiştir. Buna karşın, 2005'te Irak'taki seçim ve anayasa yazım sürecinde sahaya dönen Ankara, Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesiyle siyaset dışı kalan Sünni toplumun yeniden siyasi sürece entegre olması konusunda aktif çaba sergilemiştir. Türkiye'nin Irak ile birinci iletişim kanalı, istikrarsız seçilmiş Irak hükümetleri olarak tanımlanabilir. İstikrarsızlıklardan kaynaklanan ilişkiler değişkenlik göstermesine rağmen Ankara, Bağdat ile ilişkilerini dinamik tutmaya özen göstermiştir.

Irak'ın yeni bir sürece girdiği 2005 yılı itibarıyla PKK'nın da terör eylemlerine yeniden başlamasının yanı sıra Mesut Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile 2017'de hayatını kaybeden Celal Talabani öncülüğündeki Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) Türkiye ile iyi ilişki geliştirememesi, Ankara'yı Bağdat hükümetine yakınlaştırmıştır. Güvenlik, enerji, eğitim, ulaştırma ve sağlık alanında çok sayıda anlaşmanın yapıldığı bu dönemde iki ülke arasında 2008'de Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi de kurulmuştur. Ancak Ankara, başlangıçta Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından Sünnilerin Irak'ta zamanla yeniden güç kazanacağından

Irak'ta genel seçimler için kurulan sandıklarda oy verme işlemi başladı. Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve eski Başbakan Nuri el-Maliki, Bağdat Yeşil Bölge'deki el-Reşit Otel'de oyunu kullandı.

umutluyken, 2006'da göreve gelen Başbakan Nuri el-Maliki'nin zamanla artan mezhepçi siyaseti ve İran yanlısı yönelimi Ankara-Bağdat hattında gerilimleri beraberinde getirmiştir.²

Mart 2010'da yapılan seçimlerde Türkiye'nin Maliki karşısında destek verdiği seküler lider İyad Allavi öncülüğündeki Iraklıya Listesi birinci olsa da Maliki'nin yeniden başbakan olması ilişkilerin gelecek dört yılını da olumsuz etkilemiştir. Özellikle de 2011'de ABD'nin Irak'tan çekilmesi nedeniyle doğacak güç boşluğunu doldurma arzusu duyan Türkiye'nin, iç kamuoyunda Kürt meselesinin çözümüne ilişkin yürüttüğü barış görüşmeleriyle aynı döneme denk gelecek şekilde Irak Kürtleriyle de temaslarını güçlendirme isteği Irak merkezî hükümetiyle ilişkileri daha

da germiştir. Öyle ki The New York Times'ın, Irak'ın diktatörlüğe dönüştüğünü vurgulayan "Nuri Kamal al-Putin?" başlıklı bir makale yayımladığı³ bu dönemde, Maliki'nin agresif Türkiye ve Sünni karşıtı politikaları da Ankara'nın yerel ağırlıklı siyaset izlemesindeki motivasyonlardan biri olmuş, böylece Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni (IKBY) merkezî yönetime karşı incelemesini beraberinde getirmiştir. Öte yandan, yine bu süreçte patlak veren Suriye iç savaşına ilişkin Türkiye ile Irak'ın farklı görüşler benimsemesi, Ankara ile Bağdat hattındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Özellikle Suriye meselesinin iki tarafı İran'ın da etkisiyle birbirinden daha da uzaklaşmıştır. Böylece Ankara ile Erbil, enerji ve ticaret alanında anlaşmalar yapmaya başlamıştır.⁴ Türkiye'nin IKBY'ye yöne-

² "Türkiye-Irak İlişkilerinin Dönemsel Dinamikleri ve İlişkilerin Geleceği," Bilgay Duman, ORSAM Analiz No: 232, Temmuz 2019, s.3-8.

³ "Nuri Kamal al-Putin?," Kyle Crichton, The New York Times, 18 Eylül 2008.

⁴ "Iraq's Maliki threatens to cut funds if Kurds pipe oil to Turkey," Reuters, 12 Ocak 2014.

2009-2014 yılları arasında Ankara-Erbil ilişkilerindeki en iyi süreç yaşanırken, söz konusu aralık Ankara-Bağdat ilişkilerinde de en kötü dönem olarak kayda geçmektedir.

lik güvenlik yaklaşımına siyasi, ekonomik ve enerji boyutları da eklenirken, Bağdat hükümetinden bağımsız olarak Türkiye'ye petrol ihraç etmeye başlayan Erbil ile Ankara arasında ortak bir boru hattı projesine imza atılmıştır.⁵ Ayrıca bölgede yüzlerce Türk firmasının faaliyete geçmesiyle ilişkiler daha da derinleşmiştir. Siyasi alanda ise eski İKBY Başkanı ve KDP lideri Mesud Barzani, Türkiye'nin devam eden Kürt barış sürecinin en büyük destekçilerinden ve arabulucularından biri olmuştur.⁶ Öte yandan, enerji ve siyasi iş birliğinin yoğunlaştığı 2007-2014 yılları arasında bölgesel jeopolitik dinamiklerin de etkilediği Erbil yönetimi, otonomi politikası gerekçesiyle gerilim yaşadığı Bağdat hükümeti ve hegemonyasından endişe duyduğu Tahran'ı dengelemek amacıyla da Ankara'ya yönelmiştir.⁷

2009-2014 yılları arasında Ankara-Erbil ilişkilerindeki en iyi süreç yaşanırken, söz konusu aralık Ankara-Bağdat ilişkilerinde de en kötü dönem olarak kayda geçmektedir. Maliki'nin mezhepçi politikalarının toplumsal fay hatlarını de-

rinleştirdiği ülkede Musul, Anbar ve Selahaddin gibi Sünni yoğunluklu bölgelerde özerklik talepleri ortaya çıkarken, 2012'nin sonunda Sünnilerin çoğunluklu yaşadığı Musul, Selahaddin, Kerkük, Anbar ve Diyala'da Maliki karşıtı şiddetli protestolar baş göstermiştir. Nitekim mezhepçi politikalarının yanı sıra Maliki'nin başbakanlığının son döneminde güvenlik bürokrasisini kontrol etme hevesi nedeniyle oluşan güvenlik boşlukları Irak ve Şam İslam Devleti'ne (İŞİD) alan açmıştır. Öyle ki Haziran 2014'te İŞİD'in Musul'u ele geçirmesiyle Irak ordusu kenti bırakıp kaçmış ve İŞİD ülkenin neredeyse üçte birini kontrol altına almıştır. Bu kötü tabloya rağmen üçüncü dönem başbakanlık ısrarından vazgeçmeyen Maliki, yerini Haydar el-İbadi'ye bırakmak durumunda kalmıştır.

İŞİD'in ortaya çıkması her ne kadar tarafların önceliklerini değiştirse dahi İKBY'nin petrolünü Bağdat'tan bağımsız olarak Ceyhan Petrol Boru Hattı üzerinden Türkiye'ye satması, Ankara'nın Bağdat ile ilişkilerinin gerilmesine yol açtığı gibi

⁵ "Finding a way forward in the Baghdad-Erbil oil dispute," Omar Al-Nidawi, Middle East Institute, 6 Mart 2019; "Erbil, Ankara Finalize 'Historic' Oil Pipeline Agreement," Rudaw, 7 Kasım 2013; "Turkey and Iraq's Kurds agree a 50-year energy deal," Middle East Eye, 12 Şubat 2015.

⁶ "Iraq's Kurdistan backs Turkey peace efforts," Aljazeera, 17 Kasım 2013.

⁷ "Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2018)," Tolga Demiryol & Hasan Deniz Pekşen, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, ss.127-157, s.130.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi ile görüştü.

Erbil'in ekonomik bağımsızlık arzusuna katkı sunmuştur. Bu miras üzerine Eylül 2014'te başbakan olan İbadi'nin görev süresinin ilk dönemlerinde Ankara ile ilişkileri sağlıklı zeminde ilerleyememiştir. Öte yandan, Maliki'nin bıraktığı kötü mirası omuzlamak zorunda olması da İbadi'nin Ankara'ya yaklaşımını etkilemiştir. Bunların yanı sıra, Aralık 2015'te Musul yakınlarındaki Başika Askeri Üssü'ne Türk askerlerinin konuşlandırılması iki ülke arasındaki gerilimi tırmandırmıştır.⁸ Zira Türkiye, Başika'ya 700 dolayında asker sevk ederek IŞİD karşıtı koalisyonla katılan Peşmerge güçleri, Sünni ve Türkmen gruplara eğitim desteği sağlamıştır. Ancak İbadi, Irak Savunma Bakanlığının bilgisi dâhilinde olmasına rağmen, Türk askerinin Irak toprak-

larından çekilmesi ve ülkesinin egemenliğine zarar verilmemesi yönünde bir tavır sergilemiştir. Bunun yanı sıra Bağdat hükûmeti Başika meselesini Birleşmiş Milletlerin (BM) gündemine sunsa da gerilimin taraflar arasında çözülmesi yönünde karar çıkmıştır.⁹

Irak hükûmetinin tepkisinin yanı sıra İran da Türk ordusunun Irak'a girme yetkisi olmadığı yönünde tepkiler vermiştir. Bu süreçte Türkiye'nin Irak'ta yüzleşmek zorunda kaldığı yeni bir fenomen olan Irak'taki milis grupların çatı oluşumu Haşdi Şaabi de belirlemeye başlamıştır. Özellikle IŞİD ile mücadele için kurulan Haşdi Şaabi bünyesinde faaliyet gösteren İran yanlısı milis grupları, Ankara ile Bağdat hükûmeti arasındaki mevcut istik-

⁸ "Iraqi PM says Turkey not respecting agreement to withdraw troops," Reuters, 30 Aralık 2015.

⁹ "BMGK'dan 'Irak'taki Türk askeri' kararı," Habertürk, 19 Aralık 2015.

IKBY'nin 2017'deki bağımsızlık referandumu, Ankara'nın yerel ağırlıklı politikasının yönünü tamamen Bağdat'a çevirmesine neden olmuştur.

rarsızlığın pekişmesi ve çatal- lanması konusunda önemli rol oynamıştır.

Ancak IKBY'nin 2017'deki bağımsızlık referandumu, Ankara'nın yerel ağırlıklı politikasının yönünü tamamen Bağdat'a çevirmesine neden olmuştur. Referandumun ortak bir söylemle tasvip edilmemesi hat- ta Türkiye-Irak sınırında ortak operasyonlar düzenlenmesinin Ankara'nın Bağdat ile ilişkileri- nin yeniden kurgulanmasında önemli bir işlevi olmuştur.¹⁰ Öte yandan, 16 Ekim 2017'de Irak güvenlik güçlerinin Kerkük dâ- hil tartışmalı bölgelerin tama- mına yakınına IKBY'nin elinden almasından kısa bir süre sonra Başbakan İbadi'nin Ankara'ya yaptığı ziyaretle Erbil'e karşı ortak resim verilmiştir. Böyle- ce Maliki döneminde Bağdat'ı dengelemek için Erbil ile iliş- kilerini güçlendiren Ankara, iki aktörü birbirine alternatif görmek yerine birbirinin ta- mamlayıcısı olarak görme yön- nünde politika benimsemeye başlamıştır. O dönem itibarıyla ilişkiler önemli ölçüde güçlen- miştir. Nitekim Şubat 2018'de Kuveyt'te düzenlenen Irak'ın Yeniden Yapılandırılmasına

ilişkin Uluslararası Konferans'ta Ankara, Bağdat'a 5 milyar ABD doları taahhüt etmiştir.¹¹

2017 sonrası hızla gelişen ekonomik ve siyasi ilişkiler İba- di'nin halefi Adil Abdülme- di'nin Ekim 2018-Mayıs 2020 arasındaki kısa görev sürecin- de de artmıştır. Abdülme- di döneminde artan karşılıklı zi- yaretler,¹² Kazimi dönemine de olumlu bir tablo bırakmıştır. Nitekim Mayıs 2020'de göre- ve gelen Kazimi, Aralık 2020 tarihinde kalabalık bir heyetle Ankara'ya yaptığı ziyaret es- nasında iki ülke arasında "Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önlen- me ve Vergi Kaçakçılığına En- gel Olma Anlaşması" ile "Kül- türel İşbirliği Mutabakat Zaptı" imzalanırken Dördüncü Türki- ye-Irak Yüksek Düzeyli Strate- jik İşbirliği Konseyi toplantısının yapılacağı açıklanmıştır.¹³ Yine terörle mücadele konusunda iş birliğinin ele alındığı ziya- rette Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Irak'ı ziyaret edeceği de belirtilmiştir. Ancak iki ülke arasında siyasi ve as- kerî alanda temaslar güçlenir- ken, bu süreçte İran yanlısı Şii milislerin eylemleri/ittifakları

¹⁰ "Iraqi and foreign reactions to Kurdish referendum plan," Rudaw, 9 Haziran 2017.

¹¹ "Turkey to provide \$5 billion in credit for Iraqi reconstruction," Hurriyet Daily News, 14 Şubat 2018.

¹² "President Erdoğan, Iraqi PM Abdul-Mahdi discuss bilateral ties in Ankara," Daily Sabah, 15 Mayıs 2019.

¹³ "Ne Türkiye'nin ne Irak'ın ne de Suriye'nin geleceğinde bölücü teröre asla yer yoktur," T.C. Cumhurbaşkanlığı, 17 Aralık 2020.

Ankara'nın Bağdat ile ilişkilerinde daha ciddi bir soruna dönüşmektedir.

İKİNCİ KANALLA REKABET

Türkiye son dönemde Irak'taki başbakanlar ve hükümetlerle iyi ilişkiler geliştirse de söz konusu ilişkiler Bağdat'taki kabinelerin istikrarsızlığı nedeniyle kalıcılaşmamaktadır. Zira ikinci bir İran'a dönüştürülmek istenen Irak'taki İran destekli Şii siyasi ve silahlı gruplar, karar alma mekanizmalarını etkilemekle birlikte bölgesel güçler arasındaki gerilim alanlarını da kaşımaktadır. Irak'taki ikinci kanal olarak tarif edilecek İran yanlısı milisler, Ankara'nın PKK ile mücadelesini ve IŞİD'e karşı eğitim çalışmalarını sekteye uğratmak amacıyla ülkenin kuzeyinde bulunan askerî varlığını hedef almaktadır. İran yanlısı milislerin, Ankara'nın Bağdat'taki hükümetlerle kurmaya çalıştığı ilişkilerin seyrine müdahil/engel olan kalıcı bir fenomene dönüşmeye başladığı dikkat çekmektedir. Irak'ın egemenliğini ön planda tutan ve İran'ın ülkedeki etkisini sınırlandırmayı arzulayan Başbakan Kazımî'nin veya Bağdat hükümetlerinin tutumu, Türkiye'nin lehine bir tablo oluştursa da İran

destekli güçlerin etkisinin sürmesi, Türkiye'nin Irak'ta uzun vadeli hareket alanını daraltacak gibi görünmektedir.¹⁴

2003 yılında ABD öncülüğündeki Irak işgali, Nuri el-Maliki'nin sekiz yıllık başbakanlığı ve IŞİD'in ortaya çıkışı, İran'ı ve desteklediği güçlerin Irak'ta etkin rol üstlenmesine imkân tanımıştır. Özellikle de IŞİD'in ülke topraklarının üçte birini kontrol ettiği dönemde Irak'taki en büyük Şii otorite Büyük Ayetullah Ali es-Sistani'nin çağrısıyla Haziran 2014'te çeşitli fraksiyonlardan bir araya gelen milislerin çatı oluşumu olarak kurulan Haşdi Şaabi, başlangıçta ABD ve uluslararası koalisyon güçleriyle birlikte IŞİD'e karşı önemli başarılar elde etse de örgüt zamanla İran destekli milislerin etkisi altına girmiştir. Nitekim IŞİD'in 2017'deki yenilgisinin ardından, İran destekli milisler ile ABD güçleri arasındaki farklılıklar gerilime dönüşmüş ve bu gerilim Ocak 2020'de Haşdi Şaabi Heyet Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis ile İranlı komutan Kasım Süleymani'nin Bağdat'ta Amerikan saldırısında hayatını kaybetmesiyle doruğa çıkmıştır. Yine Haşdi Şaabi bünyesindeki çoğu milis grubu veya liderini terörist/yaptırım listesine alan ABD, son olarak

Irak'ın egemenliğini ön planda tutan ve İran'ın ülkedeki etkisini sınırlandırmayı arzulayan Başbakan Kazımî'nin veya Bağdat hükümetlerinin tutumu, Türkiye'nin lehine bir tablo oluştursa da İran destekli güçlerin etkisinin sürmesi, Türkiye'nin Irak'ta uzun vadeli hareket alanını daraltacak gibi görünmektedir.

¹⁴ "Terror, water, stability: Turkey, Iraq revive ties," Muhittin Ataman, Daily Sabah, 23 Aralık 2020.

Sii milisler ve Irak ordusu üyeleri, Bağdat'ın kuzeyindeki Nebai'de IŞİD ile çatıştı.

İran destekli milis grupları, IŞİD'e karşı etkin mücadele sonucunda kendilerine sahada ve siyasette desteğin artmasıyla yerel ve bölgesel jeopolitikte karşılık bulmaya başlamıştır.

2021'in başında Haşdi Şaabi Heyeti Başkanı Falih Feyyad'a Küresel Magnitsky İnsan Hakları Sorumluluk Yasası kapsamında yaptırım uygulama kararı alırken, Ebu Mehdi el-Mühendis'in halefi Haşdi Şaabi Genelkurmay Başkanı Ebu Fedek'i Özel Küresel Terörist Listesi'ne eklemiştir.¹⁵ Bu anlamda Türkiye'nin Haşdi Şaabi ile ilişkisi de bu dalgalı tabloda değişiklikler arz etse de Türkiye'nin Irak'taki varlığı zaman içerisinde milisler açısından daha fazla eleştiri/rahatsızlık konusu olmuştur.

İran destekli milis grupları, IŞİD'e karşı etkin mücadele sonucunda kendilerine sahada ve siyasette desteğin artma-

sıyla yerel ve bölgesel jeopolitikte karşılık bulmaya başlamıştır. Özellikle 2016'da Bağdat hükümetinin -her ne kadar İran yanlısı milisleri dizginlemek amacı taşısada- Haşdi Şaabi'yi yasal çerçeveye alarak güvenlik güçlerine entegre etmesi, hâlihazırda sahada etkin olan İran'ın Irak güvenlik mekanizması üzerindeki etkisini daha da pekiştirmiştir.¹⁶ Bunun yanı sıra İran yanlısı milislerin desteklediği siyasi gruplar da IŞİD'le mücadele esnasında toplumla temasın meyvelerini seçimlerde toplamıştır. Nitekim söz konusu güçlerin oluşturduğu Fetih İttifakı'nın Mayıs 2018 seçimlerinde en fazla sandalyeyi elde eden ikinci ko-

¹⁵ "Leveraging U.S. Sanctions on Faleh al-Fayyad," Michael Knights, The Washington Institute, 8 Ocak 2021; "The U.S. Designation of Kataib Hezbollah's Abu Fadak," Michael Knights, The Washington Institute, 13 Ocak 2021.

¹⁶ "Iraqi parliament recognizes Shiite Hashd as official force with army privileges," Rudaw, 26 Kasım 2016.

alisyon olarak Irak Parlamentosunda karar verici pozisyon elde etmesi, dolaylı olarak İran'ın Irak siyaset sahnesindeki etkisini pekiştirmiştir.¹⁷ Bu durum ise İran ile her ne kadar direkt bir karşılaşma yaşamasa da bölgesel denklemden tamamen farklı kutuplarda yer alan Türkiye'nin Irak'taki siyasi, diplomatik ve ekonomik nüfuzunu genişletme arayışına ket vurmaktadır.

Türkiye'nin, Irak'taki askerî varlığını Erbil ve Bağdat ile kurduğu diplomatik bağlarla meşrulaştırmasını engellemeye çalışan İran yanlısı güçler, Irak'ta yabancı bir ülkenin kendilerinin rızası olmadan hareket alanı yakalamasından rahatsızlık duymaktadır. Nitekim son yıllarda artarak devam eden özellikle de Süleymani ile Mühendis'in Bağdat'taki Amerikan hava saldırısında öldürülmesinin ardından ABD ve uluslararası güçlere yönelik roket ve insansız hava aracı saldırıları bu durumun açık örnekleri olarak değerlendirilebilir. Türkiye de terörün kaynağını yerinde kurutma doktrini çerçevesinde son dönemlerde Irak'ın kuzeyinde

askerî üslerini güçlendirerek PKK'ya karşı operasyonlarını geniş bir ölçeğe yaymaktadır.¹⁸ Türkiye'nin Irak'taki askerî üslerinin yanı sıra Sincar'daki PKK varlığına yönelik sertleşen tonu da İran yanlısı milisleri rahatsız etmektedir. Zira Sincar, İran destekli milislerin Suriye'ye erişimi konusunda kritik bir rotada yer almaktadır ve bu rotada Türkiye'nin etkinlik kazanmaması İran destekli milislerin öncelikleri arasındadır. Özellikle de Ankara, Ekim 2020'de Bağdat ve Erbil arasında imzalanan ve Sincar'da "istikrarın yeniden sağlanması ve koşulların normale döndürülmesi" çerçevesinde PKK ve Haşdi Şaabi güçlerinin bölgeden çıkarılmasını amaçlayan anlaşmayı desteklemektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan geçmişten bu yana, PKK'nın ana karargâhına atıfta bulunarak Sincar'ın "ikinci bir Kandil" olmasına asla izin verilmeyeceğini açıkça belirtmektedir.¹⁹ Zira Sincar'da Haşdi Şaabi ile PKK arasındaki taktik ittifak sıradışı değildir. PKK'ya yakın Sincar Direniş Birlikleri (YBŞ) üyelerinin Haşdi Şaabi'den maş aldığı bilinmektedir.²⁰

Türkiye'nin, Irak'taki askerî varlığını Erbil ve Bağdat ile kurduğu diplomatik bağlarla meşrulaştırmasını engellemeye çalışan İran yanlısı güçler, Irak'ta yabancı bir ülkenin kendilerinin rızası olmadan hareket alanı yakalamasından rahatsızlık duymaktadır.

¹⁷ "Iranian Militias in Iraq's Parliament: Political Outcomes and U.S. Response," Phillip Smyth, The Washington Institute, 11 Haziran 2018.

¹⁸ "Maximum Pressure: Turkey's Anti-PKK Counter-Terrorism Campaigns in Northern Iraq," Can Kasapoglu, Terrorism Monitor Volume: 19 Issue:9, The Jamestown Foundation, 7 Mayıs 2021.

¹⁹ "Erdogan says Sinjar will not be 'new Qandil' for PKK," Anadolu Agency, 27 Ekim 2016.

²⁰ "The Making of the Kurdish Frontier: Power, Conflict, and Governance in the Iraqi-Syrian Borderlands," Harith Hasan & Kheder Khaddour, Carnegie Middle East Center, 30 Mart 2021.

İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve Haşdi Şaabi Heyet Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'in 3 Ocak 2021'de Bağdat'ta öldürülmesinin birinci yıl dönümünü anma töreni.

Son dönemde Türkiye'nin PKK ile mücadele çerçevesinde Irak'ın kuzeyinde operasyon alanını genişletmesi ve Sincar'a yönelik operasyon işaretleri vermesinin üzerine Haşdi Şaabi bünyesinde olan ancak Haşdi Şaabi'nin emir komuta zinciri dışında hareket eden milis grupların Türkiye karşıtı tutumu dikkate değer ölçüde agresifleşmektedir. İran destekli Asaib Ehl'il-Hak, Ankara'nın Sincar'da bir hamle yapması hâlinde Türkiye ile savaşa tehdidinde bulunmuştur.²¹ Hemen ardından, 14 Nisan 2021'de Musul yakınlarındaki Başika Askerî Üssü'ne yapılan saldırıyla Türkiye'nin Irak'taki siyasi, askerî ve ekonomik varlığına yönelik mesaj verilmiştir.²² Başika'ya yönelik saldırıyı açıktan üstlenen olmasa da-

hi Musul Vali Yardımcısı Rafet Simo'nun üssü hedef alan füze fırlatma rampalarının, Şalalat ve Baveza bölgeleri arasında Haşdi Şaabi'nin 30. Tugayı kontrol bölgesinde bulunduğunu açıklaması, sorumluların İran destekli milis grupları olduğuna işaret etmektedir.²³ Özellikle Türkiye'nin operasyonlarına Başbakan Kazımı'nın zımni rızası olmasının da İran yanlısı gruplar açısından rahatsızlık yarattığı dikkate alındığında Ankara ile Bağdat'ın terörle mücadele konusunda uzlaşma arayışına engel olmak istenmektedir. İran yanlısı milislerin saldırı yelpazesini genişleterek Türkiye'nin Başika Üssü'nü hedef alması, Ankara'ya yönelik tehditlerin retorik zeminden gerçeğe dönüştüğünü gösterdiği gibi, ya-

²¹ "Iran-backed militia leader threatens to take up arms against Turkey," Daily Sabah, 7 Mart 2021.

²² "Iraq's Militias Send a Warning to Turkey," Mehmet Alaca & Bekir Aydogan, Fair Observer, 28 Nisan 2021.

²³ "Başika üssüne yönelik saldırıda kullanılan fırlatma rampaları Haşdi Şabi bölgesinde bulundu," Anadolu Ajansı, 15 Nisan 2021.

yımladıkları Türkçe videolarla da Türkiye kamuoyuna mesaj vermeyi hedeflemektedir. Nitekim Haşdi Şaabi'ye bağlı Hareketü'n-Nüceba yayımladığı videoda, "*Biz halk direnişi hareketi olarak siz Türkiye vatandaşlarıyla, medyasıyla ve partileriyle doğrudan konuşuyoruz. Çok geç olmadan Erdoğan hükümetini durdurunuz. Sizin çocuklarınız için sömürgeci Amerika tabutlarının tecrübesinin tekrarlanmasına izin vermezsiniz. Çatışmanın, ülkenizin içine taşınmasını gerçekten istemiyoruz*" şeklindeki açıklamalarda²⁴ tehdit dozu, propaganda faaliyetlerinin farklı boyutlara taşındığına ve bunların yeni dönemde devam edeceğine işaret etmektedir.

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki varlığı, İran ve dolayısıyla desteklediği milis grupların egemenlik/kontrol alanlarına yayılmadığı sürece, tehdit algısı veya öncelik olmadığını söylemek gerekmektedir. İran destekli milislerin asıl amacı Türk askerinin ve Peşmerge güçlerinin Sincar'a yaklaşmasını engellemek veya bir nevi sınır belirlemektir. Bu anlamda İran yanlısı milisler Başika saldırısıyla ve tehditlerle Türkiye'nin olası hamlelerinin

sonuçlarının olacağı ve Türkiye'nin Irak'ta güvende olmadığı mesajını vermeye çalışmaktadır. Buna karşın Sincar, İran'ın Suriye'deki milis ağına erişimi konusunda kritik bir bölgeyken PKK açısından Kandil ile Suriye'nin kuzeyindeki uzantısı PYD'nin bulunduğu rotada önemli bir geçiş alanı olması, PKK'nın bölgeden çıkarılmasını Türkiye'nin önceliği hâline getirmektedir. Nitekim son dönemde PKK'nın üst düzey isimlerine yönelik nokta operasyonlar gerçekleştiren Türkiye'nin, 11 Haziran'da Mahmur Kampı yakınlarında PKK'nın Mahmur Sorumlusu Hasan Adır'ı, 16 Ağustos'ta ise örgütün Sincar'daki etkili isimlerinden Said Hasan'ı öldürmesiyle bölgeyi gözetim altında tuttuğunu ve vazgeçmediğini göstermektedir.²⁵

Ancak Haşdi Şaabi şemsiyesi içerisinde yer alan milis grupların bölgede PKK ile taktik birlikteliği Türkiye'yi, Haşdi Şaabi'yi de karşısına almak noktasında bir tercihe zorlamaktadır. Bu tercihlerin belirlenmesinde İran ile ilişkilerin dikkate alınması gerekliliğinin yanı sıra Ankara'nın Bağdat ile temaslarının zarar görmemesi arzulanmaktadır. Zira Sincar'da

İran yanlısı milislerin saldırı yelpazesini genişleterek Türkiye'nin Başika Üssü'nü hedef alması, Ankara'ya yönelik tehditlerin retorik zeminden gerçeğe dönüştüğünü gösterdiği gibi, yayımladıkları Türkçe videolarla da Türkiye kamuoyuna mesaj vermeyi hedeflemektedir.

²⁴ "Haşdi Şaabi'ye bağlı grup, Türkçe video ile Türkiye'yi tehdit etti: Türkiye ile İran arasındaki rekabet hali Irak'ta çok daha sert karşılık bulacak," Independent Turkish, 11 Ağustos 2021.

²⁵ "MİT'in nokta operasyonu ile KCK'nın sözde Mahmur sorumlusu etkisiz hale getirildi," Anadolu Ajansı, 11 Haziran 2021; "SİHA'lardan nokta atışı: PKK'nın Sincar'daki en tepe isim öldürüldü," Sabah, 16 Ağustos 2021.

Irak'ta 2003 sonrası göreve gelen hükümetler istikrarsızlık döngüsünden kurtulamazken, giderek güçlenen İran yanlısı milis grupları, Irak'ın diğer ülkelerle ilişkilerinin ana belirleyicisi olmaya devam etmektedir.

etkin olan Ketaib Hizbullah, Asaib Ehli'l-Hak ve Hareketün-Nüceba gibi İran yanlısı milislerin bünyesinde yer aldığı Haşdi Şaabi, Irak güvenlik güçlerinin resmî bir unsuru olarak faaliyet göstermektedir. Ankara'nın, olası bir Sincar operasyonunda PKK ile ilişkileri nedeniyle Haşdi Şaabi ile gerilim yaşaması Ankara'yı Bağdat ile karşı karşıya getirebileceğinden oldukça karmaşık bir tablo ortaya çıkmış gözükmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin İran destekli silahlı gruplarla ilişki kurmaya veya tepki vermeye yönelik her türlü girişimi, Haşdi Şaabi bünyesindeki İran yanlısı milislerle ciddi sorunlar yaşayan Irak hükümetiyle ilişkilerinin seyrine etkide bulunacaktır.

Öte yandan, Türkiye'nin Irak'ta İran yanlısı güçlerle yüzleşmesini sadece Irak'taki dinamiklerle ilişkilendirmek eksik bir çıkarım olacaktır. Türkiye'nin her ne kadar tarihsel ve ekonomik olarak İran ile ilişkileri iyi olsa da Tahran ile bölgesel jeopolitikte daha fazla karşı karşıya gelmesinin, Irak'taki milislerin reaksiyonlarına etki ettiği düşünülebilir. Irak'taki İran yanlısı güçlerin sert retorisi, Suriye ve Azerbaycan dâhil olmak üzere diğer dış politika meselelerinde Ankara ile Tahran arasında süregelen rekabet bağlamında

değerlendirilmelidir. Nitekim İran'ın Bağdat Büyükelçisi İrec Mescidi'nin şubat ayında Türkiye'yi Irak'ın egemenliğini ihlal etmekle eleştirmesi²⁶ resmî söylemle milislerin açıklamalarının ne ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda önümüzdeki dönemde de taraflar arasında başka bölgelerde sıkışan ilişkilerin Irak sahasında karşılık bulacağı beklenebilir.

İLİŞKILERDEKİ HASSAS DENGE KORUNABİLİR Mİ?

Irak'ta 2003 sonrası göreve gelen hükümetler istikrarsızlık döngüsünden kurtulamazken, giderek güçlenen İran yanlısı milis grupları, Irak'ın diğer ülkelerle ilişkilerinin ana belirleyicisi olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin askerî varlığına yönelik tehdit ve saldırı dozunu giderek artıran İran yanlısı grupların, olası bir operasyonda Türkiye ile karşılaşmanın ağır maliyet doğuracağı farkındalığına rağmen, sert tutumlarını giderek artırmaları İran-Türkiye arasındaki gerilimin geleceğine ve boyutlarına dair izler taşımaktadır. Türkiye, Irak'ın egemenliği konusunda dikkat gösterip Irak güvenlik mekanizmasının yasal parçaları olan milislere yönelik reaksiyonda konjonktürü gözetirken, bu denklemin

²⁶ "Turkey must leave Iraq, respect borders: Iranian ambassador," Rudaw, 27 Şubat 2021.

kesişiminde yer alan İran ile ilişkilerine zarar vermeyi de istememektedir. Bu nedenle Ankara, mevcut gerilimlerde düzenli olarak Bağdat ile iş birliği mesajı vermeyi tercih etmektedir. Ancak Türkiye'nin varlığının hedef alınmaya devam edilmesi, İran yanlısı kontrolsüz gruplarla hesaplaşmayı kaçınılmaz kılabilir. Buna karşın Türkiye'nin, mevcut Başbakan Kazımı ve Bağdat hükümetleriyle olan ilişkilerin geçici, İran destekli grupların ülkede daha uzun vadede kalıcı olabileceğini da dikkate alması gerekmektedir.

İran yanlısı milis grupları her ne kadar direkt Türkiye'yi eylem ve söylemleriyle hedef alsa da Ankara meseleyi devletten-devlete çözme eğilimi sergileyecektir. Bu nedenle söz konusu aktörlerle ilişkilerin kolay geliştirilmesi/normalleştirilmesi kısa vadede muhtemel görünmemektedir. Zira milisler konusunda mevcut Bağdat hükümetinin yetersiz kaldığı görülürken, Ankara ile Tahran arasındaki olası gerilim ve bölgesel rekabetin Irak'taki vekâlet güçler üzerinden karşılığının olacağı dikkate alınmalıdır. Bu nedenle Türkiye'nin Azerbaycan ve Suriye gibi İran ile karşı karşıya geldiği alanlar ile Körfez ülkeleri veya İsrail ile ilişkilerinin de Irak'taki varlığını sınavacağı değerlendirilmelidir. Bu bağlam-

da İran yanlısı güçlerle sağlıklı ilişki geliştiremeyen Türkiye, Irak'taki Sünniler, Kürtler veya bağımız Şiiiler gibi tüm topluluklarla ilişkiler geliştirerek İran yanlısı güçleri dengelemeyi benimseyebilir. Özellikle bu çerçevede İran'a nispeten daha mesafeli olan Mukteda es-Sadr, Ammar el-Hekim ve Haydar el-İbadi gibi Şii aktörlerin yanı sıra Irak'taki en büyük Şii dinî merci büyük Ayetullah Ali el-Sistani ile temaslarını mezhepler üstü bir söylemle geliştirmesi faydalı olabilir.

Öte yandan Türkiye, İran destekli siyasi ve silahlı grupların Ankara-Bağdat ilişkilerine olumsuz etkisini sınırlamak için İran ile olan ilişkilerini, İran'ın bu gruplar üzerinde nihai gücünün olduğunu bilerek kullanabilir. Ancak İran, Türkiye ile bölgesel bir rekabet içinde olduğundan, bu grupları Tahran'ın yardımıyla sınırlamaya çalışma fikrine sıcak bakmayacaktır. Bu nedenle Ankara, İran destekli siyasi ve silahlı grupların liderleriyle arka kanal diplomasisine (back-channel diplomacy) girerek krizleri daha az hasarla atlatmak için sınırlı bir yol oluşturabilir. Bu konuda başarılı olamayan Ankara'nın, Bağdat ile ikili ilişkileri kısa vadede olumlu ivme yakalasa da uzun vadede kırılğan bir zemine oturabilir.

Mehmet Alaca

Irak, bölgesel Kürt siyaseti ve Ortadoğu'daki Şii milisler konularında akademik çalışmalarını yürütmektedir. Çeşitli medya kuruluşları ve düşünce kuruluşlarında çalıştı. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans, İngiltere'de Exeter Üniversitesinin Politics and International Relations of the Middle East Bölümünde yüksek lisans derecesi aldı. Çalışmaları The Washington Institute, The German Marshall Fund, LSE Middle East Centre, The New Arab, Fair Observer, E-International Relations, Amwaj Media, Anadolu Ajansı ve Daily Sabah başta olmak üzere çok sayıda ulusal ve uluslararası yayın organında yayımlandı. Anadolu Ajansında diplomasi muhabiri olarak çalışmanın yanı sıra ORSAM'da kurum dışı araştırmacı olarak faaliyet yürütmektedir.

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2021

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA)